

identitas in aliquo accidente de genere quantitatis appropriate dicitur aequalitas: de genere autem qualitatis commune nomen similitudinis retinuit. Et hæc quidem omnes similitudines reales sunt, seu absque ullo respectu ad mentem. Ulterius vero similitudo alia invenitur, ac intentionalis dicitur, non quod pendeat a mente instar secundarum intentionum, sed quia proprie cernitur intra potentias in objecta intendentibus: quales sunt omnes cognoscitive facultates. Quia ergo talis tendentia non est, ut potentia realiter ipsum objectum efficiat, sed ut ei se conformet: ideo multum deficiens est talis conformitas, sive unitas, sicut umbra, vel pictura a realitate exemplaris deficit: unde per quamdam solummodo analogiam attributionis cognitioni unitatem, seu identitatem, ac proinde similitudinem cum objecto habet.

26. *Corollaria.* — *Discutitur obiter quorundam distinctio speciei ut qualitatis, et ut representativa.* — *Uno verbo satisfit objectionibus quæ contra quatuor objections afferri solent.* — Ex quibus colligitur primo, propriam univoceque dictam similitudinem debere esse realem, qualis inter duo visitur quæ utrinque habent eamdem naturam substantialem, vel accidentalem, ut explicatum est: illam vero aliam intentionalem, analogie talem dici. Secundo colligitur, quod in assertione intendimus, neque hanc similitudinem defectuosam et analogam, oportere inventri in specie impressa, cum sit solum instrumentum quoddam ad ipsam actualem, expressamque similitudinem formandam. Tertio colligitur obiter visionis negantium speciem possibilem distinctam divinæ essentiae: quia jam concedetur possibilis creatura, quæ esset formalis Dei similitudo: habet nimurum vim hæc ratio si intelligatur de similitudine aliqua reali et univoca: de intentionali vero, utpote nimium deficiente et analogica, ratio non concludit: etsi enim neque hoc analogico modo oporteat speciem esse objecto similem, ut diximus, attamen qui actualem cognitionem, seu conceptum ita similem objecto concedunt, immerito ex hoc capite speciem Deo ita similem negabunt. Quarto colligitur distinctionem illam communem speciei intentionalis in esse qualitatis, et in esse representativi non esse propriam, quamvis putetur desumpta ex Aristotele, de Memoria et reminiscencia, cap. 1, et ex S. Thoma 3, contra Gentes, c. 41, dicente divinam essentiam esse formam intellectus non secundum esse reale, sed secundum esse

Dubia tria enodantur circa propositas assertions.

27. *Primum dubium.* — Primum est circa primam et quartam conclusionem: nam si ad cognoscendum requiritur species representans, non poterit cognosci res non existens, quia illa non potest representari: representans enim ad representatum, debet esse relatio realis: vel saltem non poterit cognosci res impossibilis, ut chimæra, cum impossibilia representari nequeant, similiterque entia rationis: ergo nec cognosci: privationem etiam dari species non videntur, cum tamen cognoscantur, nam sicut conspicio locum, verbi gratia, esse lucidum, ita et tenebrosum esse: et Aristoteles sœpe scribit, idem esse sensum objecti, et privationis illius.

28. *Expeditur.* — Respondeatur, res non existentes optime representari posse, nec semper

intelligibile. Nam qualitas, quæ est species, non potest concipi sub integro conceptu hujus qualitatis, nisi concipiatur ut representativa est formaliter, vel, ut verius putamus, efficienter, quia hæc ipsa ejus efficacitas transcendentalis ad expressam similitudinem, includitur in essentia illius. Et declaratur. Nam reducacio illa, ut representativa est, vel reducere esse reale, vel nihil reduplicat: si primum, certe reale illud esse non erit substantialie: ergo accidentale: neque alterius praedicamenti, quam qualitatis: ergo species etiam ut representativa, est qualitas, nisi forte dicatur verba illa *in esse qualitatis* importare tantum genus speciei, quod est qualitas, illa vero *in esse representantis* importare differentiam, quod non inficiamur. Aristoteles tamen citatus illam distinctionem non tradit, sed tantum vult speciem aliquando exercere munus suum, quando scilicet per illam potentia operatur: aliquando vero otiali, ac veluti mortuo modo manere in potentia. D. Thomas quoque solum intendit divinam essentiam non ita dici formam intellectus ut illum realiter actuet, sicut calor calidum, sic enim censetur forma secundum esse reale: dici autem posse formam intelligibilem, quia in intellectu beati vicem subit specie intelligibilis: statutum sit ergo juxta hactenus dicta pro quarta conclusione, impressas species formales similitudines, ac veluti picturas objectorum non esse, gravioresque philosophos, aut etiam patres iis vocibus utentes, in sensu causali, aut interdum de expressa imagine procedere.

Dubia tria enodantur circa propositas assertions.

27. *Primum dubium.* — Primum est circa primam et quartam conclusionem: nam si ad cognoscendum requiritur species representans, non poterit cognosci res non existens, quia illa non potest representari: representans enim ad representatum, debet esse relatio realis: vel saltem non poterit cognosci res impossibilis, ut chimæra, cum impossibilia representari nequeant, similiterque entia rationis: ergo nec cognosci: privationem etiam dari species non videntur, cum tamen cognoscantur, nam sicut conspicio locum, verbi gratia, esse lucidum, ita et tenebrosum esse: et Aristoteles sœpe scribit, idem esse sensum objecti, et privationis illius.

28. *Expeditur.* — Respondeatur, res non existentes optime representari posse, nec semper

inter representans, et representatum dari relationem realem: representans ergo ut sic absolutum quidpiam est aptum ut realiter referatur, si representatum existat. Jam vero impossibilia cognoscuntur per species representantes partes possibles: sic ergo aliquo modo depingi, aut representari valent, ut chimæra, nimurum partes illæ, ut secundum exteriorem figuram representatur, possibles sunt, representarique possunt etiam ut conjunctæ, quamvis conjunctio earum substantialiter sumptuarum sit impossibilis: entia vero rationis finguntur, et cognoscuntur per species earum rerum, in quibus fundantur, addito discursu, et reflexione intellectus: privatio deinde consimili modo cognoscitur per species sui positivi, ut Aristoteles docet, lib. 3, de Anima, c. 7. Itaque concludit argumentum sensum extremum positivo actu non cognoscere privationem, nec enim visus tenebras actu positivo videt, vel auditus silentium percipit, dicuntur tamen cognoscere privationem snorum objectorum non positive, sed privative, quia in eorum absentia carent actibus: tunc vero potentia interior saltem, quæ vim habet discurrendi per speciem positivi objecti cognoscit privationem illius. Nam cum lux, verbi gratia, id est, necessario oculus non impeditus immutatur, unde si non immutetur potentia interior per speciem lucis, dignoscit abesse lucem, cum oculus expeditus non immutetur.

29. *Dubium.* — Secundum dubium est circa secundam conclusionem, nam ex ea videtur destrui proloquium Aristotelis, lib. 3, de Anima, cap. 4, potentiam cognoscitivam debere esse denudatam a natura sui objecti, ne intus existens prohibeat extraneum: atque ita omne recipiens debere esse denudatum a natura recepti. Nam juxta dictam conclusionem satis est, quod ipsa potentia caret speciebus secundum se, ut immutari possit ab objecto; ergo non est necesse, quod sit denudata a reali natura ipsius objecti: ut licet oculus esset albus, esset nihilominus in potentia ad receptionem specierum omnium colorum, quia careret illis: quemadmodum licet existat lucidus, est tamen in potentia ad recipiendas lucidi, et aliorum visibilium species.

30. *Ejus enodatio.* — Respondeatur argumentum concludere, illa proloquia, *Intus existens*, etc., *recipiens debet esse denudatum*, etc., applicata ad potentias cognoscitives non posse in eo fundari, quod oporteat potentiam receptivam carere actu, ut illum possit reci-

pere. Ex hoc enim fundamento tantum concludi valet potentiam cognoscitivam, ut ab objecto pati possit, carere debere speciebus ipsis, non vero carere reali naturæ objecti, quapropter dicta proloquia nequaquam verificantur in potentia cognoscitiva ut sic, sed ut plurimum verificari in potentia materialibus propter speciale conditionem earum, ut supra lib. 1, cap. 9, a. n. 23, dicere cœperamus.

31. *Notatio prima pro uberiori enodatione.*

— Ad eujus intelligentiam est avertendum potentiam sensitivam in suo organo requirere certum temperamentum qualitatum, ut per illum debite recipere possit proprias species: nam licet ea receptio intentionalis sit, non tam sine discrimine exerceri potest in quolibet subjecto: non enim organum visus potest immutari a sono, nec organum auditus a luce, quia non quælibet res est susceptiva quarumlibet specierum: unumquodque ergo objectum sensibile determinat certum subjectum immutabile ab ipso, cum quo habet quamdam consonantiam et convenientiam, ut illi aliquo modo assimilari possit: unde in sequentibus videbimus unumquodque organum accommodatum existere objecto potentiae, quam sustinet; unde ex hac parte jam colligi potest, si tale organum naturam haberet objecti alicujus, potentiam impediendam fore cognitione objectorum aliorum, propter hoc enim pupilla oculi omni colore vacat, quia si nigra esset, vel alio colore tincta, non esset apta ad recipiendas species albedinis, cum haec non sit immutativa rei nigrae, nec assimilativa illius, etiam intentionaliter.

32. *Notatio secunda triplicis modi, quo objectum fingi potest esse intra potentiam.* — *Quid de secundo.* — Secundo est avertendum multis modis fingi posse sensitivam potentiam habere intra se objectum suum, vel partem illum: uno, si ipsa potentia sit pars aliqua sui objecti, veluti si visus esset color aliquis: altero, si aliqua pars objecti sit conjuncta potentiae, ut si color aliquis visui inhæret: tertio si fingatur conjuncta organo, ut si pupilla oculi esset colorata: omnibus ergo his modis necessarium est potentiam cognoscitivam materialiæ esse denudatam a suo objecto. Nam si, juxta primum modum, potentia cognoscitiva pars esset sui objecti, ejusdem ordinis, et materialitatis esset cum illo, quod plane est contra naturam cognoscitive potentiae, qua abstractionem aliquam a materia semper exigit; ideoque cum potentiarum materialium cognoscentium objecta sint materialia, neces-

se est, ut illæ abstrahant a tali materialitate, requiritur ergo organum nudum, ac purum, atque adeo denudatae sint omnino a natura talis objecti, quæ ratio in potentiis spiritualibus non procedit, cum omnem abstractionem necessariam ad cognoscendum habeant. Et deservire hæc ratio potest Aristotelii ad probandum intellectum non esse corporeum : cum enim hoc comprehendat sub objecto suo omnia corpora, magis abstrahere debet a materia, quam corpus omne : quod non fieret nisi ascendendo ad gradum rerum immaterialium. Probat quoque ratio de secundo modo, nimirum potentiam cognoscitivam materialem debere quoque denudatam esse ab objecto suo, ita ut hujus pars nulla ei hæreat, alias talis potentia imperfecta esset, ac nimis materialis, proindeque minime idonea ad percipiendum alia partialia objecta.

33. *Quid de tertio.* — *Concluditur explicatio proloquis Aristotelici in dubio posito num. 29.* — Tertius denique modus impediret etiam potentiam : ubi advertendum in organo potentiae materialis posse considerari tum id, in quo adæquate subjectatur potentia, tum cætera omnia, que circumstant ipsum organum, atque ad tuendum illud, conservandumque ordinantur, ut in visu, totus quidem oculus potest dici organum : adæquatum tamen sola est pupilla, reliqua vero ad protectionem illius sunt ordinata : igitur proloquium illud locum habet in organo adæquato potentiae, nam si in illo esset aliiquid objecti, impediret sane cognitionem aliorum, non tamen si esset in partibus circumstantibus : sic de facto in oculo sunt colores, qui nihil obstant visioni, eo quia non existunt in adæquato organo : de qua re inferius cum de potentia visus agetur. Ratio autem cur juxta dictum tertium modum objectum existens in organo impediret actum, ea est, quia vel simul cum aliis objectis immutaret potentiam, atque ita impediret puram immutationem aliorum, quemadmodum color existens in medio, vel sapor impedit sensationem objecti, quia nimis potentiam simul cum aliis immutat, ac per eamdem lineam : quo fit, ut species mixtae, et multiplices imprimantur, nequeatque proinde potentia distincte cognoscere : imo aliquando objectum sic existens in potentia, seu organo, impediret omnino cognitionem aliorum, quia impediret immutationem ab eis faciendam, ut de facto contingit in tactu, sicut suo loco explicabimus. Denique quamvis immutatio sit intentionalis, est nihilominus virtualiter saltem assimilativa ipsius potentiae, atque organi :

requiritur ergo organum nudum, ac purum, ut sit aptum specierum receptaculum : sic ergo verificatur Aristotelis effatum in potentiis materialibus, in spiritualibus autem minime : et ideo in eis intus existens non prohibet extraneum. Et per hæc patet solutio argumenti supra facti in num. 29.

34. *Tertium dubium.* — *Resolutio.* — *Ejus ratio ex Cajetano non placet.* — Tertium dubium est circa eamdem secundam conclusionem, nam si objectum cognoscitivæ potentiae tantum intentionaliter immutat potentiam, profecto objectum cognoscibile, quantumvis excellens, potentiam non corrumpt, quod est contra experientiam, sonus enim excellens corruptus auditum, et visible lucidissimum disgregando visum lœdit, quod etiam testatur Aristoteles, lib. 2, de Anima, text. 123, et lib. 3, text. 143. Respondendum objectum cognoscibile quantumvis perfectum non lœdere, imo perficere potentiam intellectualis, cum sit incorruptibilis, quod notavit Aristoteles, lib. 3, cap. 4, at vero sensitivam corrumpere, quia species sensibilis (ait Cajetanus, lib. 2, cap. 12), proportionem requirit cum sensu, quam si excedat, ipsum corrumpit. Sed ratio hæc non satisficit, quia species intentionales non alterant potentias secundum esse naturale, unde interiores sensus nunquam corrumpunt. Et ratio est, quia lœsio sensus potissime fit in subiecto organo, ipsa vero potentia de se invariabilis est, donec corrumpatur, quia nec intendi potest, nec remitti : organum igitur ex eo lœditur, quia ejus temperamentum solvit aut per alterationem alicujus qualitatis primæ, nam in proportione earum consistit, aut ex violenta aliqua divisione organi, quam alterationem, aut divisionem species intentionales causare nequeunt, ac proinde nec lœsionem in sensu.

35. *Vera dubii resolutio.* — Et ideo dicendum est objectum, ut cognoscibile, semper quidem esse perfectivum potentiae, quia tantum intentionaliter immutat illam, atque ex vi hujus actionis ipsam semper perficere, contingere autem non raro, ut tali actioni conjungantur materialis et physica actio, ratione cuius sensible corruptus sensum, sic in tactu admisetur actio primarum qualitatum, et in gustu similiiter, in olfactu quoque actio caloris intervenit, cum exhalatio odorifera sit nimis calida, ut videbimus suo loco in auditu : deinde miscetur vehemens aeris commotio, quæ dolorem causat pulsando auditum, oculos vero quamvis colores non lœdant, quod activi non

sint, ibi tamen aliquando miscetur actio vaporis nocivi a re visa emissi, actio quoque realis lucis vehementis nocet, unde res albæ, quia in eis major est lucis repercussio, magis nocent visui, quam alia colorata, ac visus inter cæteros sensus lœditur facilius, quia est delicatissimi organi. Addendum tamen, aliquando potentiam cognoscitivam materiale lœdi non tam ex actione objecti, quam ex continuata actione, sic visus flaccescit attente videndo, imaginatio assidue operando, ac fortasse præ omnibus ambo, quia perfectiores sensus sunt, attentionemque requirunt majorem, et visus specialiter, quia ut exacte videat fixum esse oportet, cum tamen de se nimium mobilis sit. Quare dum intente figitur, distensio nervorum sequitur, et dolor, vel lassitudine : ac major in rem minimam intendendo, quia ad hoc major oculorum defixio postulatur. Ad argumentum ergo respondetur, objectum cognoscibile, quantumvis excellens, si tantum immutaret potentiam in ratione cognoscibilis, nunquam illam ob id corrupturum, secus autem si illam alia actione immutaret, ut diximus.

CAPUT III.

UTRUM ACTUS POTENTIÆ COGNOSCITIVÆ SIT ALIQUID DISTINCTUM AB SPECIE.

1. *Prima opinio negans ejusque sensus.* — *Fundamentum ejus.* — Dicimus de objecto cognoscibili : sequitur ut de actu dicamus, de quo primo videndum est, quid sit, postea quomodo fiat, et quid producat : est ergo in quæstione proposita opinio quorundam asserentium actum cognoscendi non esse qualitatem distinctam a potentia et specie, sed esse solam ejus receptionem vitalem. Quam opinionem sic explicant. Nam species duplicitate potest recipi in potentia, uno modo quasi mortuo, quando scilicet potentia non attendit receptionem speciei : sic species imprimitur oculo, quando ad alia attendentes nihil videmus. Dicitur autem talis receptione mortua, quia illo modo etiam recipitur in speculo : tunc ergo omnes convenient actum cognoscendi distinctum esse ab hac receptione speciei, quod etiam in sensibus interioribus, et intellectu patet, ubi species manent absque actuali cognitione. Alio vero modo, vitali nimis, recipitur in potentia species, quando anima attendit, quæ quidem attentio non est distinctum aliud ab anima et potentia, sed modus illius : hanc igitur vitalem receptionem speciei volunt dicti auctores esse

III.

2. *Vera sententia affirmans.* — Opposita nihilominus sententia est mihi certa, actum cognoscendi esse specialem qualitatem realiter distinctam a potentia etiam per speciem informatam. Est communissima in lib. 2, de Anima, cap. 5, ubi Philoponus, Themistius, Simplicius, et alii expositores, idemque Themistius, lib. 3, cap. 15, pronuntiat notionem esse animæ actionem : et de memoria et reminiscencia, c. 11, imaginationem non esse impressionem speciei. Alexander quoque 1, de Anima, cap. 11 et 19, aperte distinguit receptionem a receptione speciei. Commentator, libro secundo, text. 149, Galenus 7, de Placitis, cap. 14, Gregorius Nyssenus de Viribus animæ, cap. 1 et 4, Nemesius, lib. de natura Hominis, cap. 4, idem sentit S. Thomas passim specialiter de veritate, quæst. 8, quodl. 7, a. 2, et locis statim citandis, Capreolus, in 1, d. 35, quæst. 1, concl. 3,